

навчально-професійної діяльності курсантів і студентів вищих навчальних закладів як майбутніх офіцерів і захисників країни була досягнута.

Застосування програми сприяння особистісному становленню майбутнього офіцера в умовах військового інституту показало її ефективність і необхідність удосконалення для застосування на представниках інших спеціальностей майбутніх офіцерів різних силових структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бархаев Б.П. Психология и педагогика профессиональной деятельности офицера / Б.П.Бархаев, А.Г. Караяни, В.Ф.Перевалов, И.В. Сыромятников — М.: Воениздат, 2006. — 488 с.

2. Бурдуковская Е.А. Личностное становление студента в социокультурной среде вуза: монография / Елена Анатольевна Бурдуковская, А. А. Шумейко, Н. К. Щепкина. — Благовещенск : АГУ, 2006. — 176 с.

3. Воронов Д. М. Профессионально-личностное становление курсантов внутренних войск МВД России : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Дмитрий Михайлович Воронов. — Саратов, 2006. — 205 с.

4. Карцева Т.Б. Личностные изменения в ситуациях жизненных перемен//Психологический журнал. — 1988. — Т. 9. - № 5. — С. 120-128.

5. Петрова М. Ю. Социально-психологические особенности развития военно-профессиональной направленности курсантов: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: Специальность 19.00.05 — социальная психология/ Марина Юрьевна Петрова. — М.: 2007. — 20 с.

11. Лушин П.В. Психология личностного изменения: Дисс. ... д-ра психол. наук/ П.В.Лушин. — К.: Институт психології ім. Г.С. Костюка, 2003. — 484 с.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ І СТРУКТУРИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-БУДІВЕЛЬНИКІВ

УДК 378.937

Картель Т.М.

Стаття присвячена висвітленню концептуально-методологічних засад щодо визначення сутності і структури іншомовної комунікативної компетенції майбутніх інженерів-будівельників. Основна увага автора приділена аналізу еволюції понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетенція» для обґрунтування специфіки «іншомовної комунікативної компетенції майбутніх інженерів-будівельників».

Статья посвящена освещению концептуально-методологических принципов относительно определения сущности и структуры иноязычной коммуникативной компетенции будущих инженеров-строителей. Основное внимание автора уделено анализу эволюции понятий «компетенция», «компетентность», «коммуникативная компетенция» для обоснования специфики «иноязычной коммуникативной компетенции будущих инженеров-строителей».

The article is devoted to interpretation of conceptually-methodological principles with regard to determination of essence and structure of foreign communicative competence of future civil-engineers. Principal attention of author is given to the analysis of evolution of concepts «competence», «communicative competence» for the ground of specific of «foreign communicative competence of future civil-engineers».

Постановка проблеми. Мовна та іншомовна освіта в умовах розвитку Болонського процесу визнана однією з головних складових вищої професійної освіти. Зумовлено це тим, що без оволодіння іноземними мовами, а також активного їх використання, неможливо досягти вищих рівнів професіоналізму фахівця будь-якої галузі виробництва.

Зазначимо, що іншомовна освіта в Україні реформується з урахуванням основних досягнень європейських країн, зокрема, в контексті таких документів Ради Європи, як «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання», «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», «Європейський мовний портфель», «Приведення екзаменів з мови у відповідність до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти», «Вимоги до Євроіспитів». Як результат, ідеї мовної політики Ради Європи знаходять все більше визнання в нашій державі, через що в університетах збільшується кількість академічних годин на вивчення іноземних мов, а в деяких вищих навчальних закладах іноземна мова вважається другою робочою мовою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні й експериментальні дослідження проблеми іншомовної освіти майбутніх фахівців в постболонському процесі спрямовані на вивчення актуальних питань: дидактики вищої школи та розробки концептуальних засад компетентнісного підходу щодо вивчення іноземної мови (Н. Бібік, В. Буряк, Л. Кондрашова, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, О. Цокур, В. Якунін); міжмовної (Л. Бархударов, Ю. Ванников, Н. Жинкін, І. Зимняя, О. Каде, Т. Казакова, В. Комісаров, В. Крупнов, Л. Латішев, З. Львовська, Р. Міньяр-Белоручев, Ю. Найда, О. Петрова, Г. Почепцов, Я. Рецкер, Г. Рябов, В. Сдобников, С. Семко, А. Федоров, І. Халєєва, М. Цвілінг, Л. Черняхівська, А. Швейцер та ін.) та міжкультурної комунікації (В. Верещагін, В. Костомаров, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова, В. Фурманова, Л. Шкатова) формування мовної особистості (Г. Богін, Л. Буєва, Л. Журавлева, Ю. Караулов, Т. Кокарева, В. Костомаров, І. Резвицький, І. Халєєва, Л. Щерба); підвищення якості навчання студентів іноземної мови як засобу міжкультурного та професійного спілкування (М. Байрам, І. Зимняя, М. Карло, Г. Китайгородська, У. Літлвуд, Е. Пассов, С. Тер-Мінасова, В. Фурманова, Е. Шубін, С. Finkbeiner, I. Laven, U. Novak, F. Smith, G. Westhoff); диференціації комунікативної (Ю. Ємельянов, В. Жеребкіна, В. Кашницький, Т. Ліпатова, А. Панфілова, Г. Трофімова та ін.), синонімічної (Н. Новосельцева), лінгвокомунікативної (Л. Демчук, Т. Ломтева), соціокультурної (М. Боліна, С. Колова, Е. Костіна, В. Сафонова та ін.), міжкультурної (Е. Бистрай, Н. Гальскова та ін.), перекладацької (І. Алексєєва, В. Комісаров, Л. Латішев, Р.

Міньяр-Белоручев, М. Цвілінг та ін.), професійної (Е. Бреус, В. Вілс, А. Гребенщикова, В. Золотухіна, Н. Комісаров, І. Халеева, М. Хольц-Мянтярі, К. Шапошников, А. Швейцер та ін.) компетентностей.

Однак, незважаючи на значущість отриманих відомими науковцями результатів, дотепер остаточно не визначена як концептуальна та організаційно-педагогічна основа навчання, зорієнтованого на здобуття компетенцій і компетентностей, так і перелік складових іншомовної комунікативної компетентності випускників вищих технічних навчальних закладів, зокрема будівельного профілю. Через це й досі не розроблена ефективна дидактична система їх формування в якості суб'єктів іншомовного спілкування у вищих технічних навчальних закладах. Основними причинами цього, на нашу думку, є такі, а саме:

- відсутність у існуючих дослідженнях розуміння базових компетенцій майбутніх інженерів-будівельників як складноструктурованих феноменів, що потребує спеціально організованих дидактичних заходів для їхнього формування;

- недостатня розробленість теоретично-методологічних засад організації навчання майбутніх інженерів-будівельників на компетентнісній основі, а також відповідного дидактичного забезпечення означеного процесу;

- перевага й активне використання в традиційній професійній підготовці майбутніх інженерів-будівельників застарілих методик і дидактичних технологій, розрахованих на засвоєння ними переважно формальних аспектів іноземної мови тощо.

З огляду на це, *метою* поданої статті є висвітлення концептуально-методологічних засад щодо висвітлення сутності іншомовної комунікативної компетенції майбутніх інженерів-будівельників.

Виклад основного матеріалу. Нова концепція вищої професійної освіти визначає складником державних освітніх стандартів компетентність фахівця. Через це за основу мету ставиться виховання й навчання фахівця, який володіє необхідними для здійснення професійного обов'язку знаннями, уміннями і навичками, а також відповідними компетенціями й компетентностями задля успішного вирішення професійних завдань.

Сучасна парадигма освіти – „навчання протягом життя” [1] – порушує нові завдання перед системою вищої професійної освіти, спрямованої на підготовку інженера-будівельника з широким спектром професійних, соціальних, особистісних якостей. Розв'язуючи такі завдання через категорію компетентності, що останнім часом широко досліджується як у зарубіжній, так і у вітчизняній педагогіці, вчені визнають, що основна мета підготовки студентів у вищому технічному навчальному закладі полягає у формуванні комплексу компетентностей, серед яких феномен іншомовної комунікативної компетенції займає чільне місце.

Оскільки компетентнісний підхід пов'язаний з ідеєю всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як спеціаліста, професіонала своєї справи, але і як особистості, члена колективу і соціуму, він є гуманітарним у своїй основі. Адаже метою гуманітарної освіти є не лише передача майбутньому спеціалісту сукупності знань, умінь і навичок у певній сфері, а і розвиток світогляду, міждисциплінарного чуття, здатності до прийняття індивідуальних творчих рішень, до самоосвіти, а також формування гуманістичних цінностей.

Характеризуючи поняття «компетентність», учені наголошують на тому, що для демонстрації компетентності обов'язково потрібен контекст. Компетентність завжди є результатом, оскільки є характеристикою того, що може робити фахівець. Компетентність є мірою того, що фахівець може робити у конкретно визначений час [1]. Тому для розкриття досліджуваного поняття „іншомовна комунікативна компетенція” необхідно розглянути взаємозв'язок понять компетенція і компетентність, а також з'ясувати дефініції концептуального поняття комунікативна компетенція в зарубіжних і вітчизняних працях.

Як відомо, фахова підготовка студентів-будівельників у процесі вивчення іноземних мов пов'язується із рівнем сформованості в них іншомовної комунікативної компетенції, що передбачає використання іноземної мови як засобу спілкування. Проблема іншомовної комунікативної компетенції майбутніх інженерів-будівельників значно актуалізувалася останнім часом у зв'язку, з одного боку, з розширенням міжнародних контактів у будівництві, застосуванням зарубіжних інноваційних будівельних технологій та споруд, а з іншого - функціональними і комунікативно-доцільними особливостями мовленнєвого спілкування фахівців-будівельників на іноземній мові.

У науковій літературі диференціюють два близькі за значенням поняття і пропонують трактувати поняття “компетенція” та “компетентність” як синонімічні лексичні структури, проте не тотожні за змістом, поняття компетенції й компетентності [1]. Обидві категорії пов'язуються з професійною підготовкою студентів будівельників.

У сучасній педагогічній науці (Ю. Варданян, М. Кабардов, Н. Кузьміна) спостерігається тенденція до визначення іншомовної комунікативної компетенції як такої, що характеризує професіоналізм особистості в розумінні й відтворенні мови на рівні не тільки фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та особливостей ситуації спілкування. Професійну компетентність майбутнього фахівця-будівельника слід розглядати крізь призму його компетенцій, тобто повноважень, в яких він орієнтується і навіть має певний досвід.

У філософських словниках дефініція «компетенція» витлумачується як „достатні знання індивіда про предмет”. Педагогічні та психологічні словники, дають більш чітке визначення поняття компетенції (лат. домагаюся, відповідаю) у ширшому (повноваження, надані законом, статутом або іншим актом конкретному органу чи посадовій особі) та вузькому (знання і досвід у тій або іншій сфері) розумінні. Дефініція „компетенція” містить двозначність поняття, що розглядається, з одного боку, як правомірність суб'єкта, а з іншого – як його обізнаність із конкретних питань; відбиває як кількість, так і якість знань і умінь фахівця в певній сфері діяльності. Через це, компетенція є важливою як у вимірах здатності фахівця не тільки добре орієнтуватися в навколишньому світі, ефективно, автономно й творчо щось робити, але й адекватно реагувати на різні нестандартні ситуації, що можуть постати в процесі діяльності. Крім суто професійних знань та умінь, компетенція містить такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність до роботи в групі, комунікативні здібності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити тощо. Компетенція трансформує вміння й знання в новій ситуації.

Термін «компетентність» почали застосовувати для характеристики рівня професійної підготовки фахівців порівняно недавно. Так, людина, що не є компетентною, не зможе повною мірою й у соціально значимих аспектах її реалізувати. Поняття компетентність у психолого-педагогічній літературі співвідноситься з прикметником «компетентний». За С. Ожеговим, слово компетентний тлумачиться як „обізнаний, авторитетний в певній сфері фахівець”, тобто той, хто має якісь компетенції. Компетентність – це професійно сформована якість особистості; професіоналізм працівника; властивість особистості педагога, яка сприяє продуктивному розв’язанню поставлених завдань, спрямованих, у свою чергу, на формування особистості підрастаючого покоління.

Складовою професійної компетентності майбутнього фахівця-будівельника є комунікативна компетенція як одна з важливих у професійному і суспільному житті. З одного боку, вона сприяє соціалізації особистості й відповідає особистісним потребам, а з іншого, – забезпечує суспільство професійними кадрами. У соціологічних і психолого-педагогічних дослідженнях на сьогодні не вироблено однотайності щодо визначення поняття комунікативна компетенція. Поняття комунікативний і комунікабельний вважаються тотожними і вживаються на позначення здатної, схильної до комунікації людини, зокрема, такої, що легко встановлює контакти і зв’язки.

У мовознавчій літературі термін «компетенція» знайшов своє витлумачення в працях Н. Хомського [3] з посиланням на В. Гумбольдта і позначає „здатність, необхідну для виконання певної, переважно мовленнєвої, діяльності рідною мовою”. Компетентний мовець або слухач, на думку Н. Хомського [3, с. 4], „повинен уміти продукувати необмежену кількість правильних у мовному відношенні речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їхнього поєднання; розуміти смисл висловлення, тобто бачити формальну подібність або розбіжності в значеннях двох висловлень”. Учений пов’язував теорію мовної компетенції здебільшого з ідеальними слухачами-співрозмовниками в однорідному мовному середовищі з тими, хто знає мову на найвищому рівні й на кого не впливають такі психологічні чинники, як обмеженість пам’яті, увага та інтерес, помилки у використанні мовних знань у реальному спілкуванні.

Вивчення взаємодії комунікативної компетенції й поінформованості в сфері національної культури сприяло появі моделі комунікативної лінгвістичної здатності, розробленої Л. Бахманом, яка складалася з трьох основних компонентів: лінгвістичної компетенції; стратегічної компетенції; психофізіологічних механізмів [4]. Лінгвістична компетенція – це знання мови в аспекті організаційних і прагматичних здібностей. До перших належать: граматична і текстуальна компетенції, до прагматичних – ілюктивна і соціолінгвістична. Ці здібності в свою чергу кластеризуються на структурні субкомпоненти, як-от: граматична компетенція – включає лексику, морфологію, синтаксис і орфографію, текстуальна – засновується на когезії й риторичній організації, стратегічна компетенція передбачає здатність виражати думки й емоції, що зумовлює евристичну й творчу здатність і, нарешті, соціолінгвістична компетенція пов’язується з орієнтацією в діалектних і стилевих розбіжностях, з природністю (автентичним використанням мови), з розумінням культурних феноменів і риторичних фігур.

Еволюція поглядів на комунікативну та іншомовну компетентність як складову професійної компетентності майбутнього фахівця зумовлена з'ясуванням характеру взаємодії між комунікативною компетентністю й обізнаністю з іншомовною культурою. Спираючись на моделі комунікативної компетентності зарубіжних дослідників, російські та українські автори у своїх розвідках виробили також кілька підходів до визначення характерних ознак складників комунікативної компетентності.

Своєрідну структуру професійної компетентності спеціаліста, що дає змогу переконатися у правильності висновків щодо необхідності розмежування понять “компетентність” / “компетенція” та підпорядкування другого першому, пропонує Л. Скалкін, який зазначає, що структура професійної компетентності нараховує такі компоненти: суб'єктивний, у якому виявляються рівень власної активності майбутнього спеціаліста щодо актуалізації, реалізації, збереження професійної компетентності; об'єктивний, у якому виражений рівень психологічного супроводу процесу побудови та здійснення професійної діяльності; предметний, у якому вміщується характеристика рівня проміжних та кінцевих результатів спеціаліста; пізнавально-перетворювальних дій, які дають змогу студентам використовувати навчально-пізнавальну та професійно-практичну діяльність (наприклад, комунікацію як діяльність) як джерело розвитку готовності та можливості самореалізації у сфері трудової діяльності [2].

Особливості комунікативної компетентності студента-будівельника виявляються через теоретичну підготовку в професійній галузі знань, а також міжособистісного пізнання, міжособистісних стосунків, законів логіки та аргументації. Отже, сутність комунікативної компетентності студента-будівельника ми розуміємо як сукупність достатньо сформованих професійних знань, умінь і навичок, комунікативних та організаторських здібностей, здатності до самоконтролю, емпічної культури, вербальної та невербальної взаємодії. Іншомовна комунікативна компетентність майбутнього будівельника визначається також через витлумачення комплексного застосування ним мовних і немовних засобів для іншомовного спілкування в конкретних професійних ситуаціях, уміння орієнтуватися в них під час міжкультурної взаємодії з зарубіжними партнерами.

Структура комунікативної компетентності характеризується достатньою кількістю компонентів, які повною мірою знаходяться у взаємодії та взаємозумовлюються, оскільки мають властивості варіативності, взаємозалежності, інтегративності, кумулятивності, соціальної й особистісної значущості. Дотримуючись настанов Л. Скалкіна [2], який одним із перших в українській методиці навчання іноземних мов запропонував власний погляд на структуру комунікативної компетентності, ми в структурі останньої виокремили три провідні складові:

- мовленнєву компетентність, що передбачає систему знань усіх рівнів (фонетичного, лексичного, словотворчого, морфологічного та синтаксичного); уміння правильно оперувати мовними одиницями кожного рівня для побудови одиниць більш високого – комунікативних синтаксичних одиниць;

- мовну компетентність, яка ґрунтується на системі знань понятійного категоріального апарата науки про мову, що представлений у порівневому опи-

сові через чітко визначену систему мовних категорій, їх значень та формальних засобів відображення цих значень. Мовна компетенція може характеризуватися через рівні, що виділяються за ознакою узагальнення розумової діяльності: рівень запам'ятовування одиничних об'єктів, під час якого не виникає лінгвістичних узагальнень (ті, хто навчається, не володіють лінгвістичною термінологією; ними запам'ятовується конкретне слово, словосполучення чи речення); рівень узагальнень, що усвідомлюються нечітко, тобто мову вивчають без оволодіння теоретичних відомостей; рівень емпіричних узагальнень, коли узагальнення мовних явищ відбувається за зовнішніми ознаками і не призводить до утворення наукових лінгвістичних понять; рівень теоретичних узагальнень або рівень лінгвістичної абстракції;

-прагматична компетенція, що передбачає наявність умінь уживати висловлювання відповідно до комунікативних намірів мовця та ситуативних умов мовлення (знання відповідностей між комунікативними намірами (інтенціями) та висловлюваннями, що їх реалізують; знання відповідників між варіативною формою висловлювань, що реалізують один і той же намір, та ситуативними умовами мовленнєвого акту; уміння реалізовувати комунікативний намір шляхом вибору мовленнєвої дії відповідно до вимог ситуації та логіки перебігу мовленнєвого акту).

Загалом, іншомовна комунікативна компетенція майбутнього фахівця-будівельника передбачає такі здібності:

- здійснювати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій має відбутися іншомовне спілкування;
- програмувати процес іншомовного спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації;
- занурюватися в соціально-психологічну атмосферу ситуації міжкультурної взаємодії під час іншомовного спілкування;
- здійснювати соціально-психологічне управління процесами іншомовного спілкування у процесі міжкультурної комунікації.

Висновки. Таким чином, наведені вище положення уможливають виділення основних характеристик компетентного мовця: орієнтацію в ситуації спілкування; застосування мовних засобів, що відповідають лексико-граматичним законам конкретної мови; наявність системи знань, що дає змогу здійснювати комунікацію в соціумі. При цьому іноземну мову необхідно розглядати як знання, якими майбутній інженер-будівельник як мовець повинен оволодіти, і як уміння користуватися нею у відповідній професійно зорієнтованій ситуації, оскільки будь-яке висловлення має бути не тільки граматично правильно побудоване, але й адекватно відповідати ситуації.

Організація навчальної діяльності студентів-будівельників на заняттях з іноземної мови на основі компетентнісного підходу є досить ефективною. Натомість, є «сильний» і «слабкий» варіанти комунікативного навчання іноземній мові на компетентнісній основі. Слабкий варіант, який є більш-менш звичайною практикою останніх років, підкреслює важливість забезпечення студентів можливостями використовувати іноземну мову для спілкування. Сильний варіант комунікативного навчання, з іншого боку, припускає, що іноземна мова засвоюється через спілкування, і якщо перший можна визначити як засвоєння для використання, то останній – використання інозем-

них мов для їх засвоєння. У перспективі виникає запитання: при організації занять з іноземної мови ми навчаємо майбутніх інженерів-будівельників саме іноземній мові (через спілкування), або ми навчаємо їх спілкуванню (через іноземну мову)?

Література:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики. – К. : К. І. С., 2004. – С. 3-15.
2. Скалкин В.Л. Основы теории устно-речевой коммуникативной деятельности (вузы расширенных программ по иностранному языку): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / В.Л. Скалкин. - М., 1985. - 539 с.
3. Bachman L., Palmer A. Language Testing in Practice. - New York: Oxford University Press, 1997.
4. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. Boston: MIT Press, 1965.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОЇ УСНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК: 378+371.3+420

Бершадська Н.С.

У статті наведені результати експериментального дослідження щодо формування англомовної усної дискурсивної компетенції у студентів факультетів іноземних мов. Підтверджена ефективність методики навчання англомовної усної дискурсивної компетенції.

Ключові слова: англомовна усна дискурсивна компетенція, експериментальне дослідження, рівнева характеристика.

Бершадська Н.С.

В статье представлены результаты экспериментального исследования формирования англоязычной устной дискурсивной компетенции у студентов факультетов иностранных языков. Подтверждена эффективность методики обучения англоязычной устной дискурсивной компетенции.

Ключевые слова: англоязычная устная дискурсивная компетенция, экспериментальное исследование, уровневая характеристика.

N. Bershadskaaya

The article presents the results of the experimental research in English oral discourse competence formation of language department students. The effectiveness of the training technique of English oral discourse competence is proved.

Key words: English oral discourse competence, experimental research, level characteristics.

Експериментальна перевірка розробленої дидактичної моделі формування англомовної усної дискурсивної компетенції (ФАУДК) у студентів мовних спеціальностей проходила на базі третіх курсів факультетів іноземних мов